

УДК 37.016:78

О. П. Тихонова

ОСОБЛИВОСТІ СПІВАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Дослідники вокального навчання студентів (В. Антонюк, В. Багадуров, Л. Дмитрієв, Д. Люш, В. Морозов, І. Назаренко, Є. Рудаков, А. Саркісян, Г. Стасько, Р. Юссон, Ю. Юцевич та ін.) стверджують, що співацьке мистецтво становить вид музичного виконавства, заснований на майстерності володіння співацьким голосом. Розрізняють сольне та ансамблеве вокальне мистецтво, яке у різних народів акумулювало інтонаційні, ладові, ритмічні особливості народної музики, а також національні особливості фонетичного складу мовлення та голосотворення. Вокальна педагогіка як галузь вокального мистецтва, вивчає традиції вокальних шкіл (національних, місцевих, індивідуальних, авторських), а також спрямовує індивідуальну практику вокального навчання.

Безперечно, що спів — це, в першу чергу, володіння співацьким голосом. Вокальне навчання припускає «учений» спів (за висловом В. Антонюк) [1, с. 7]. Такий спів, як підкреслює А. Саркісян, «має свою логіку, свої закони виразності, вимагає свого звучання голосних, своєї особливої манери вимовлення приголосних, своєї інтонаційної структури, тобто своїх специфічних координацій у роботі голосового апарату» [2, с. 27]. Саме такий спів є предметом нашого дослідження і саме вокал вивчає процеси, які поєднуються в співі, — акустичні якості звуку, біофізичні механізми голосотворення, психологічні аспекти пізнавально-творчої діяльності та педагогічні чинники управління співацьким процесом.

З давніх давен поняття «вокал» пов'язано з професійним мистецтвом. За визначенням Л. Дмитрієва, вокал — це професійно сформований співацький голос [3, с. 23]. Наукове дослідження Р. Юссона поклало початок розвитку вокальної педагогіки як самостійної науки, яка ґрунтується на накопиченому багатому науковому потенціалі суміжних наук (фоніатрії, фізіології, акустики, психології, біофізики тощо). Широкий спектр наукових досліджень цих наук (як вітчизняних, так і зарубіжних) дав можливість педагогам-вокалістам підібрати оптимальний інформаційний матеріал для вдосконалення вокального навчання майбутніх фахівців. Тому вокальне навчання доцільно розглядати, з однієї сторони, як вокальне мистецтво — вид музично-виконавської діяльності, що базується на майстерності володіння співацьким голосом; а з іншою — як результат наукового підходу до формування співацького голосу, який обґрунтовує процеси голосотворення і звуковедення.

Статус педагогічної науки, як підкреслює Г. Стасько, дає можливість розглядати формування концептуальних основ вокальної педагогіки у контексті цілісної системи освіти через формування світоглядних, дієвих і творчих якостей особистості, через конкретний об'єм спеціальних знань, умінь і навичок, сконцентрованих у змісті спеціальної вокальної підготовки майбутніх вчителів [4; 5].

Мистецтво співу є складним психофізіологічним актом, адже голос під час співу ніби перетворюється на музичний інструмент, що натхненний думкою, словом та дією згідно з складними фізіологічними законами. Ці закони розглянуті у дослідженнях учених, які розкривають таємниці співацького процесу. Так, в існуючих фундаментальних працях В. Антонюк, Д. Аспелунда, Л. Дмитрієва, О. Комісарова, Р. Саркісяна, Г. Стасько, Д. Люша, Ю. Юцевича та ін., розглядаються технічні аспекти постановки голосу, подані відповіді на запитання, що стосуються фізіології побудови голосового апарату та функціонального зв'язку основних аспектів голосотворення.

Орфоепічні норми звуковедення і систематизація навчального матеріалу викладена в наукових дослідженнях В. Багадурова, А. Додонова, Д. Євтушенко, О. Комісарова, В. Морозова, А. Саркісяна та ін. Психологічні норми роботи над вокальною інтонацією розроблені В. Єрмолаєвим, К. Злобіним, Р. Юссоном та ін. Знання законів і норм голосотворення, побудови голосового апарату, біофізичних і орфоепічних основ вокальної мови, особливостей та закономірностей виконавського процесу – всі ці знання повинні бути фундаментом для оволодіння майбутнім фахівцем основ співацької техніки. Таким чином, засвоєння теоретичної бази вокальної педагогіки є одним з важливих напрямів вокального навчання майбутніх викладачів мистецьких дисциплін.

Якщо формування технічних навичок у майбутніх фахівців є першоосновою вокального навчання студентів, то його основним завданням повинен бути розвиток вокально-виконавських умінь та навичок. Виділяючи, (умовно), теоретичні, технічні та виконавські напрямки вокального навчання майбутніх учителів музики, доцільно зазначити, що у комплексі вони зорієнтовані на кінцевий результат вокального навчання – сформованість співацької майстерності, яка, у свою чергу, є результатом засвоєння студентами норм, традицій та цінностей вокального мистецтва і ґрунтується на розвитку у них технічних навичок, які повинні формуватися не тільки на власних відчуттях, але і на усвідомленні теоретичних принципів голосотворення майбутніх фахівців.

Проте засвоєний комплекс вокальних знань, умінь і навичок не є достатнім для успішного виконання роботи майбутнім викладачем мистецьких дисциплін, оскільки специфіка його фахової діяльності вимагає оволодіння методичними прийомами вокально-виконавської діяльності, спрямованими на керівництво співацьким розвитком учнів.

Адже специфіка вокального навчання майбутніх викладачів мистецьких дисциплін полягає в їх методичній підготовці, а саме: в оволодінні знаннями про вікові особливості розвитку та охорони співацького голосу школярів; в умінні оцінювати музично-естетичні якості співацького звуку у дорослих і дітей, відповідно до сучасних вимог академічного вокального інтонування; у розвитку вокального слуху школярів; в оволодінні методами вокального навчання з урахуванням особливостей голосотворення у школярів; у засвоєнні прийомів впливу на процес формування співацького голосу; у вихованні навичок методичного аналізу навчально-репертуарного матеріалу, тощо [20, с. 11].

У поняття вокальне навчання ми вкладаємо розуміння певного виду роботи, що є діяльним джерелом існування фахівця, адже воно вимагає накопичення суми спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, поглибленого ознайомлення з методичними засадами і сучасними технологіями обраної спеціальності, формування важливих моральних і фахових якостей особистості майбутнього учителя музики, сукупність яких дає можливість творчо-активно працювати у обраній музично-педагогічній сфері. У цю дефініцію ми також вкладаємо поняття *підготовленість* майбутнього фахівця різних рівнів кваліфікації в галузі вокального мистецтва. З цієї позиції доцільно охарактеризувати визначення поняття національної вокальної школи, яку зокрема дав співак, вокальний педагог Дмитро Аспелуд (1894-1947) у праці «Розвиток співака та його голос». Зокрема він зазначав, що вокально-педагогічна школа – це цілеспрямована, організована система підготовки до фахової діяльності, що історично змінюється у конкретних національних умовах. Таке поняття доцільно вживати як визначення європейських (української, італійської, французької, німецької, російської, болонської) так й інших вокальних шкіл.

Отже, вокальне навчання майбутніх викладачів мистецьких дисциплін можна визначити як фахове формування їх співочого голосу з метою оволодіння ефективними методиками керівництва співацькою діяльністю школярів у процесі діалогової взаємодії, засноване на майстерному володінні вокальним мистецтвом на гуманістичних, особистісно-орієнтаційних та творчих засадах. Визначаючи вокальне навчання студентів як структуровану сукупність фахових знань, умінь та навичок, а також способи їх застосування у педагогічній діяльності, складовими доцільно визначити: *розуміння* (мета, основні ідеї та зміст фахових дисциплін); *трансформацію* навчального матеріалу; *здійснення* навчальних дій; *оцінювання* (осмислення навчального матеріалу і своїх власних дій); *рефлексію* (відтворення, осмислення, критичний аналіз власних дій); *прогнозування* (цілей, навчальних завдань, власної траєкторії знань).

На нашу думку, важливою експериментальною методикою співацького навчання майбутніх викладачів мистецьких дисциплін є розроблена нами на основі акустично-резонансної теорії Є. Рудакова

поетапна методика оволодіння вокальним звуком за допомогою активного використання природних резонаторів, що дають ефект подвійного *резонансу*. Ця методика складається з п'яти етапів завдань-вправ, що дозволяють забезпечити більш об'ємне звучання співацького голосу.

Перша вправа спрямована на встановлення протягом співочої фонації додаткового акустичного об'єму звуку, що дозволяє збагатити тембр голосу співака та збільшити його силу. Друга вправа полягає у відпрацюванні збільшення коливання звукової хвилі від 2500 кол./сек. до 3000 кл./сек., що значно покращує якість звучання співацького голосу. На третьому етапі важливим є максимальне утримання додаткового акустично-резонансного об'єму в позиції відображення звуку. На четвертому етапі виконання розроблених вправ спрямоване на відпрацювання опертого дихання, що дозволяє збільшити фактурність звучання голосу. П'яту вправу необхідно націлити на комплексне виконання всіх вищевикладених завдань та прослідкувати за напрямом звуку. Як засвідчила проведена дослідно-експериментальна робота з студентами-бакалаврами Інституту мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова комплексне виконання розроблених вправ-завдань на 82 % покращує виконання студентами запропонованого музичного твору.

У процесі співацького навчання важливо широко використовувати метод показу, що дозволить зрозуміло показати й найхарактерніші риси басового звучання, й найвіртуозніші технічні прийоми колоратурного сопрано. Але за умови використання цього методу необхідно пильно стежити за тим, щоб учні не копіювали показ вчителя, а завжди були собою, виявляли власну індивідуальність, адже це повинен бути зразок узагальнення найхарактерніших рис, на які має орієнтуватися кожен із них.

У *висногах* доцільно зазначити, що у процесі співацької діяльності необхідно враховувати такі умови: кожна індивідуальність неповторна та вимагає особливих прийомів навчання, при цьому головне – помітити та зберегти природну красу голосу, його тембральну чистоту й позбавити його від негативних впливів; необхідно виховувати у студентів активність, ініціативу в осмисленні власних творчих можливостей, уміння аналізувати великий арсенал вокальних творів і черпати з них необхідне для себе; віддавати перевагу термінам “виховання” або «розвиток» голосу, порівняно із терміном «постановка голосу», вкладаючи більш творчий зміст у процес підготовки голосу до вокально-виконавської практики; звукоутворення слід здійснювати всією нервово-психічною сферою людини, а не лише м'язово-мускульним апаратом. Тобто спів – психофізичний процес і лише виховуючи, розвиваючи духовний світ самого учня, можна сподіватися на виявлення тембрального, інтонаційного, художнього багатства його голосу, котрий стане виразником творчих здібностей співака, його слухняним гнучким провідником; шкідливим є протиприродне нав'язування учневі

стандартних прийомів голосотворення (навмисне заниження гортані, застосування таких засобів дихання, які не властиві даному студенту, тощо.)

Список використаної літератури

1. **Антонюк В.Г.** Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник /Валентина Геніївна Антонюк. — К.: ЗАТ Віпол, 2007. — 173 с.
2. **Саркісян А.О.** О некоторых вопросах вокального искусства //Вопросы вокальной педагогики: статьи и очерки. /А.О. Саркісян. — М. : Госмузиздат, 1964. — Вып. 1. — С. 9–29.
3. **Дмитриев Л.Б.** Вопросы вокальной педагогики: [сб. ст.] /под ред. Л.Б.Дмитриева. — М. : Музыка, 1976. — Вып. 5. — 1976. — 262 [1] с.
4. **Стасько Г.Є.** Вокальна підготовка майбутнього вчителя музики як основа удосконалення педагогічної майстерності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Г.Є.Стасько. — К., 1995. — 24 с.

Тихонова О. П. Особливості співацької діяльності викладачів мистецьких дисциплін

У статті розкриті особливості співацької діяльності викладачів мистецьких дисциплін у процесі вокально-хорової роботи. Виокремлено п'ять завдань-вправ, що дозволяють покращити вокальну підготовку викладачів мистецьких дисциплін.

Ключові слова: співацька діяльність, майбутні викладачі мистецьких дисциплін, завдання-вправи.

Тихонова Е. П. Особенности певческой деятельности преподавателей художественных дисциплин

В статье раскрыты особенности певческой деятельности преподавателей художественных дисциплин в процессе вокально-хоровой работы. Выделены пять заданий-упражнений, которые позволяют улучшить вокальную подготовку преподавателей художественных дисциплин.

Ключевые слова: певческая деятельность, будущие преподаватели художественных дисциплин, задания-упражнения.

Tikhonova H. P. Features Singing Teacher Performance Art Disciplines

In the article the features of a singing teacher performance art disciplines in vocal and choral works. Isolation of five papers, exercises that improve vocal training teachers of artistic disciplines.

In the activities of the singers must consider the following: each personality is unique and requires special methods of instruction, and the main thing – to see and preserve the natural beauty of the voice, its timbre purity and rid it of negative impacts, we need to educate the students activity,

initiative in understanding their own creative capabilities, the ability to analyze large arsenal of vocal works and draw from them is necessary for himself, prefer the terms «training» or «development» to vote, compared with the term «statement vote» by investing more creative content in the process of training the voice to vocal performance practices; sound production should make all neuropsychiatric field man, not only muscular apparatus. That song – a psychophysical process and educating, developing the spiritual world of the student can be expected to identify the timbre, intonation, artistic wealth of his voice, which becomes an expression of creative abilities of the singer, his obedient flexible conduit; harmful is against imposing student standard techniques creating voice.

Key words: singing activities, future teachers of artistic disciplines, job-exercise.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2013 р.

Прийнята до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д-р пед. наук, проф. Козир А. В.

УДК 378.011.3-051:7.05

К. В. Ткачов

ДІАГНОСТИКА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

В останні роки в українському суспільстві зростає потреба в професії дизайнера. Це пов'язано, перш за все, з докорінними змінами економічної структури суспільства, формуванням ринкових відносин, орієнтацією на виробництво конкурентоздатної продукції та її просування на ринку. Крім того, прагнення до інтеграції з країнами Європейського Союзу, а також стрімка урбанізація сприяють зростанню ролі комунікативного дизайну. Все це призвело до збільшення кількості різних типів навчальних закладів, які готують дизайнерів.

Професійна підготовка дизайнерів – порівняно новий напрям для системи вищої освіти України. Тому пошук шляхів удосконалення професійної підготовки дизайнерів – актуальна проблема.

Різні аспекти професійної підготовки дизайнерів розглядалися в дослідженнях Е. Анфімової (визначила шляхи формування професійно-творчої позиції бакалаврів дизайну під час навчання в університеті), К. Гребенникова (розглянув комп'ютерну графіку як засіб професійної підготовки дизайнерів), Н. Калини (розробила систему формування професійних конструктивно-графічних умінь у майбутніх архітекторів-дизайнерів), В. Климова (присвятив своє дослідження розробці організаційно-педагогічного забезпечення підсумкової атестації